

Bid, tænder og mundhule

Som hestefysioterapeut og –osteopat er det af **stor** betydning, at hesten får ordnet sine tænder regelmæssigt og af en behandler, der er **kompetent** til at udføre arbejdet. Hvis hesten har tandproblemer, vil man ofte se funktionelle problemer i hestens kæbeled, nakke, skulder, brystben og hofter – ligesom hestene også kan få spændinger forskellige steder i kroppen og bl.a. få problemer med at få ryggen op.

Jeg anbefaler, at

- du får dine føls tjekket, så man så tidligt som muligt kan afhjælpe problemer, der kan hæmme kæbens vækst.
- du får undersøgt unghestens tænder inden den skal i tilridning. Det vil give dig en langt mere samarbejdsvillig hest.
- unghesten i alderen 2½-5 får tjekket sine tænder hvert ½ år.
- den ældre hest får tjekket tænder hvert ½ år.
- alle andre heste som minimum får tjekket tænder 1 gang årligt.

Det er vigtigt, at hesten både for korrigeret sine for- og kindtænder, så belastningen af kæbeleddet bliver korrekt. Afhængig af hestens uddannelsesnivea beder vi den gå i forskellige holdninger. Hestens undermund skal i forhold til overmundens kunne glide fra side til side og lidt frem og tilbage. Hvis tænderne blokerer pga. bølgebid, trappebid, tandspidser eller forkerte vinkler – vil det resultere i, at hesten ikke kan stå i en korrekt holdning.

Hvis næsebåndet strammes for meget vil det ligeledes blokere hestens tænder imod hinanden, og de skal kunne glide i forhold til hinanden for at hesten er velfungerende. Når hesten stilles til højre vil underkæben glide lidt til venstre, og hvis næsebåndet forhindrer dette, vil hesten kompensere for at kunne udføre de øvelser, der påkræves. Et næsebånd skal derfor være så løst, at man kan lægge to fingre på højkant mellem næsebåndet og hestens næseryg.

Mange steder i Danmark holder man heste, som står i boks en stor del af tiden. De står ofte på spåner, træpiller, tørv eller lignende, som ikke inviterer hesten til at stå med hovedet nær jorden i mange timer i løbet af en dag. Krybben sidder højt, og når hesten tygger sit foder vil det danne et uens slid, da underkæben skubbes tilbage. Hesten vil udvikle kroge på den bagerste kindtand i undermundens og den forreste kindtand i overmundens.

Fra naturens side er hesten designet, så den skal arbejde for føden og bruge det meste af døgnet på at græsse. Hesten vil på den måde slide sine fortænder, når den bider græsset af – og slide sine kindtænder, når græsset skal tygges. En hest på stald vil ikke slide sine fortænder på samme måde. Derfor bliver fortænderne med tiden længere, og den vil udvikle tandspidser.

Alle heste udvikler tandspidser, og man skal som hesteejer være særligt opmærksom på, at når hesten går med grime, at den er så løs, at hesten har mulighed for at gabe helt op, så hesten kan strække kæbeleddet. Dette er ofte et problem hos føls og ungheste, hvor grimmen sidder for stramt.

Tandspidserne kan ligeledes give sår i det bløde væv i hestens mund, hvilket er yderst smertefuldt for hesten.

Noget af det, som kan indikere tandproblemer er følgende:

På stalden:

Besvær med at tygge foderet.

Ligger hovedet på skrå, når den spiser.

Taber fodret.

Bløder fodret op i vandspanden.

Foretrækker at spise fra jorden.

Går fra fodret.

Under ridning/ træning:

Går med åben mund.

Svær at stille på mindre volter.

Samarbejder kun på den ene volte.

Stikker tungen ud.

Stejler eller stikker hovedet i vejret ved kontakt med tøjlen.

Ryster eller slår med hovedet.

Svær at stoppe.

Hesten skifter 24 mælketænder i alderen 2,5- 5 års alderen. Når hesten er voksen har den 36-44 tænder – afhængigt af, om den har hingste og/eller ulvetænder. Som rytter skal man være meget opmærksom på, at den unge hest i perioder kan være mere eller mindre uens og øm i sin mund, og det hjælper ikke at stramme næsebåndet mere – tværtimod påfører det unghesten yderligere smerte!

Billederne viser tænderne hos en plag, hvor man kan se de blivende tænder er ved at komme frem - og tandkapperne (mælketænderne), der stadig sidder ovenpå de blivende tænder.

Hos unghesten kan man nogle gange se hævelser enten på næseryggen eller under kæben, som oftest forsvinder igen, når roden på den permanente tand falder til ro igen. De unge heste har sædvanligvis også de største og skarpeste tandspidser, da tænderne bryder hurtigere og mere uensartet frem. Tænderne på en hest vokser ca. 2-3 mm om året.

Hestens tænder har nogle naturligt tværgående riller. Rillerne kan dog blive for store (ETR), hvis hesten på grund af ubalance i tænderne bliver låst i sin frie kæbebevægelighed. En hest skal tygge sit foder med cirkulære bevægelser og ikke fra side til side. Hvis hesten udvikler ETR, vil rytteren mærke problemer ved at hesten bliver stiv og kan være svær at stille på små volter.

Ulvetanden er en lille tand, der sidder foran kindtænderne – hyppigst i overmund, men de kan også ses i undermund. Enkelte heste får en ulvetand i den ene side af overmund, men ikke i den anden side. Ulvetanden har ingen funktion for hesten og bryder typisk frem i 6-12 måneders alderen. Nogle ulvetænder er "blinde". Dvs. at de aldrig bryder frem, men hesten kan være meget øm på tandkødet over ulvetanden. De "blinde" ulvetænder er hyppigst de mest smertefulde og problematiske hos hesten.

Ulvetænder kan give problemer i forhold til biddet. De har en tendens til at kunne knække, og påfører derved hesten smerter.

Nogle heste får et skævt bid. Er hesten først begyndt at udvikle dette, kan den ikke selv rette op på det, og hesten vil have behov for tandpleje. Årsagerne til et skævt bid kan skyldes andre problemer i

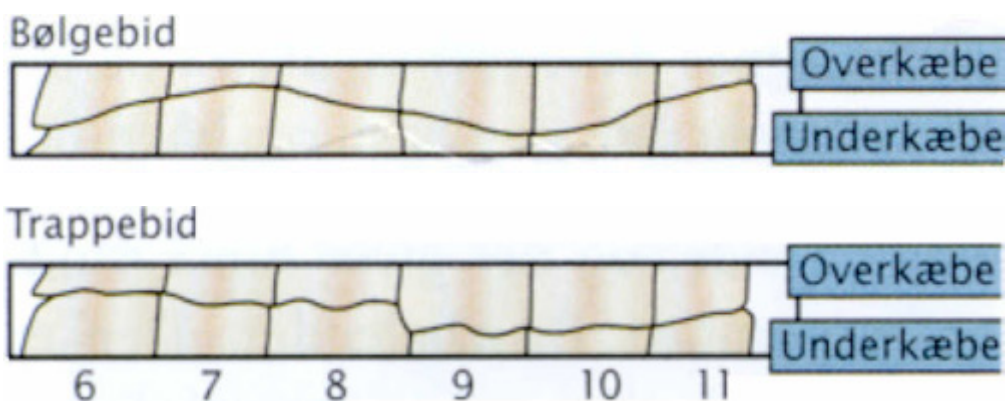
kroppen, hesten kan være blevet sparket på kæben, eller den kan have haft en mælketand i klemme. Du kan selv prøve at skille læberne ad på din hest og se om tænderne i over – og undermund ligger over for hinanden og ikke forskudt.

Tandkroge er noget de fleste ejere kender til ud over tandspidser. Tandkroge kommer pga. den måde vores heste tygger på under fodringen. Tandkroge kan hesten ikke selv slide ned – de bliver tværtimod større og større.

Hesten kan få fejlstillinger i tænderne i form af bølgebid og trappebid, som vil give hesten problemer med at gå i den holdning, vi forlanger af den.

Hos denne hest ser man, hvordan en tand i undermund har flækket den modstående tand i overmund. Bemærk hvordan knoglen er begyndt at erodere i overmund. På den anden side af underkæben ses tydeligt trappebid. Denne hest vil have haft meget lille – hvis nogen - fri kæbebevægelighed.

Krybbebider med voldsomme tandkroge og trappebid.

Vigtige strukturer omkring mundhulen:

- **Tungebenet** består af 7 små knogler og forbinder hestens tunge til kæbeleddet og svælget. Fra tungebenet udspringer to store muskler, der forbinder tungen med hhv. skulderen (muskulus omohyoideus) og brystbenet (muskulus sternohyoideus). Spændinger skabt i hestens tunge pga. et forkert bid kan give rytteren problemer med hestens underhals, der bliver spændt. Det forplanter sig videre til skulder og brystben, som bevirker, at hesten ikke er i stand til at løfte ryggen korrekt.
- **Kæbeleddet** er centrum for proprioception (følelsen af, hvordan ens lemmer er placeret) og balancenerver. Heste, der har spændinger i kæbeleddet har ofte balanceproblemer.
- **Ganen** består af en blød del og en hård del. Den bløde del er ikke i kontakt med biddet. Tykkelsen på ganevævet kan variere meget. Nogle heste har tykt ganevæv, der kan trykkes 2-3 cm sammen, andre har meget tyndt væv, som kun kan trykkes få mm før det rammer op mod knoglevævet i den hårde gane. Hvælvingen på ganen kan godt være med en høj bue opadtil, men syne flad, fordi den er udfyldt af ganevæv.
- **Tungen** er en muskel, som har varierende størrelse fra hest til hest.
- **Spytproduktionen** skal helst være let. Hesten skal hest få lidt hvidt i munden ved ridning. Ved overdreven spytproduktion har man fundet en sammenhæng til stressede og pressede heste. Nogle heste er også helt knastørre i munden, hvilket heller ikke er ønskeligt, da man ligeledes her har kunne påvise en sammenhæng med stress.
- **Mundvigene** varierer meget i tykkelse fra hest til hest. Nogle har mundvige, som er meget brede, andre meget smalle.

BID

At finde det rigtige bid til din hest er ofte et spørgsmål om at prøve sig frem!

Hillary Clayton fra Michigan State University har studeret bid og bidtilpasning hos heste i mere end tyve år, og de to mest signifikante fund, hun har gjort er:

- de fleste heste foretrækker tynde bid frem for tykke bid. Mange heste har ikke plads i mundhulen til et tykt bid pga. tungens størrelse. Det betyder, at tykkelsen og udformningen på biddet er individuelt fra hest til hest.
- størrelsen af hestens mund er ikke proportional med størrelsen på hestens krop

Det anbefales, at man starter ud med at afprøve bid med løse ringe, da det indbyder hesten til at tygge på biddet, hvilket vi jo ønsker. Der er dog nogle heste, der bliver nevet af de løse ringe, som i så fald fungerer bedre med mere stabile bid eller bid med faste ringe.

Hillary Claytons studier har be- og afkræftet nogle af de teorier, vi længe har haft om, hvordan et bid virker. For eksempel har hendes studier vist, at tøjlerne ikke kan arbejde uafhængigt af hinanden. Trækker man i den ene tøjle transmitterer biddet trykket til den anden side af munden også. Studiet har også vist, at todelte bid ikke har en "nøddeknækker" effekt, men at tungen ved todelte bid bliver presset ned mod underkæben og beskytter mod tryk på underkæbeknoglen og ikke op i ganen – en funktion hesten kan lide.

Underkæben og ganen på hesten er meget sensitive områder hos hesten og ofte udsat for skader. Det anbefales, at biddene er ca. 1,5 cm større end hestens mund, for at undgå at ringene niver. Kindstykkerne på trossen skal også justeres, så hesten får to små rynker i mundvigen på hver side. For ofte ses ryttere med bid, der er for løse, så det ligger for langt fremme i munden på hesten. Heste, hvor biddet hænger for lavt, vil ofte virke irriterede fortil og ryste på hovedet, samt forsøge at flytte biddet til et behageligt sted i munden.

En hest med et bid, der er roligt og stabilt, er som oftest en glad hest.

Der findes i hundredvis af forskellige bid. Bid med en direkte virkning er bid, hvor det er rytterens træk i tøjlen, der virker direkte i munden på hesten. Bid med en indirekte virkning er bid, hvor tøjlen ikke direkte påvirker biddet – fx på en kandar, hvor hele biddet vipper med tilbage, indtil det stoppes af skumkæden.

Et bid er så skarpt, som rytterhånden, der har fat i tøjlen. Beregninger har vist, at trækker man som rytter med 1 kilo i sin kandar, så er trykket på nakken 2,3 kilo og trykket under hagen 1,8 kilo, mens trykket i munden fra stangen er 3 kilo. Herudover kommer bridonens tryk, som er 1 kilo. Desværre er det de færreste ryttere, der "kun" rider med 1 kilo i hånden. Ikke sjældent ses ryttere med 5 kilos træk i hånden – og så kan du selv lave regnestykket for, hvor meget tryk din hest går med...

I Danmark har dyrlæge Christina Suntum Sørensen specialiseret sig i bid og bidtilpasning. Du kan finde mere viden om bid i bogen "Bag om Biddet".

Ligeledes kan jeg anbefale, at du kontakter en af de IAED certificerede tandplejere i Danmark. De har speciale i tænder og har en dyrlæge med i stalden, når de behandler.